

Universitätsbibliothek Wuppertal

Danielis Chamieri Delphinatis Panstratiæ Catholicæ, sive Controversiarvm De Religione Adversvs Pontificios Corpvs.

Tomis quatuor distributum. : cum indicibvs necessariis.

De Deo Et Dei Cvltv

Chamier, Daniel

Frankfurt, 1627

Liber decimusnonus, De cultu creaturarum

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

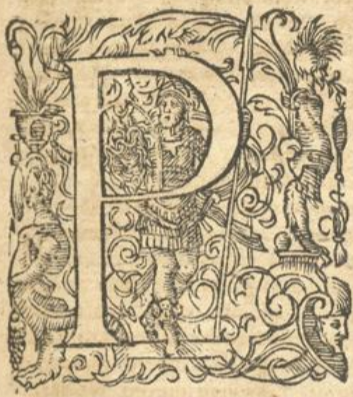
Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-914](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-914)

LIBER DECIMVS NONVS. DE CVLTV CREATVRARVM.

Caput Primum.

DE STATV CONTROVERSIÆ IN CVLTV CREATVRARVM.

Vrgatis calumniis, transeundum ad caput alterum, de doctrina, in hoc capite de Cultu Dei. proprie controuersa. Magna quæstio, in qua Catholici seuerè peragunt reos Papistas infanissimæ Idololatricæ: eo quod promiscue cultû religiosum, vni Deo eximium, deferant Creaturis, deferant creaturarum reliquiis, deferant etiam imaginibus.

II. Verum enimvero, quâ antea constitutum sit aliquas honorandas colendasque creaturas: deinceps anquirendum id, in quo controuersia consistit. Et quidem, cum omnes adorandas, colendasque creaturas, ne ipsi quidem Papistæ dicant, prima cura est in distinctione creaturarum, quæ adorari, colique debeant. Quæ in re non multus labor. Non enim disputant illi, nisi de Angelis, & Sanctis: ac de rebus iis, quæ ad Angelos, Sanctosve pertinent, reliquiis & imaginibus. Quanquam Sanctos propria notione appellent, eos duntaxat, qui excesserunt à vita: atque in patria apud Deum triumphant: quibus certo distinguendis suam instituere, quam vocant Canonisationem, cuius plenum ius Papæ referunt: qui pro sua auctoritate definiunt, qui sunt inter defunctos, qui à Christianis coli debeant. Quanquam Bellarminus disputauit, & quidem solus, quod sciam, Sanctos non canonizatos posse priuati coleri. Sed enim hæc de Canonisatione, disputant sedulo, quam nos tamen negligemus: quod per se ipsa ruat: si ruit eius fundamentum, quod est in Cultu Sanctorum.

III. Verum hæc esto prima distinctio: vnde constat, in disputationem venire, non absurdissimam illam Idololatricam, quæ posita olim erat in Cultu Dæmonum, aut etiam hominum nequam. Nam huius sese Papistæ profitentur esse hostes acerrimos. Sed aliam longe subtiliorem, quæ est re ipsa, aut nihil, aut prope nihil differat ab illa: tamen sanctis Angelorum, Sanctorumque nominibus ludens, poterit illud: adeo vt sese plene perfecteque purgatos credant, si profiteantur se colere, non Mercurium, sed Michaeliæm: non Martem, sed Georgiû: non Palladem, sed Catharinam: non Neptunum, sed Nicolaum: & infinitos alios. Quasi bonis abuti nominibus, non sit frequentissimum: & non ipsi Ethnici inter idola sua pumerarint Fidem, & Spem, & Virtutem ex bonis nominibus facta sibi idola fabricantes. Quasi non æneum serpentem Iudæi impie colentes, bonum regem coegerint ad eum pie confringendum.

IV. Altera cura maior in distinguendo cultu: vbi constat apud vtrosque Dei cultum separandum à cultu cuiuslibet creaturæ. Sed hic aduertendum, ei distinctioni nulla esse proprie affectata nomina apud Hebræos: quod Bellarminus agnoscat. c. 12. de Sanctorum Beatitudine. Nullum enim vocabulum habent, quod de honore Dei proprie dicatur. Sunt enim tria, omnino quæ huc referri possint, כבוד השם, כבוד עגור, כבוד השרות, adorare, significant. Dixit Salomo Proverb. 3. כבוד את יהוה מחנונו. Honorare Dominum, deus substantia. Et Deus ipse in Lege: כבוד את אבך ואת אמתך, Honorare patrem tuum & matrem tuam. Similiter Deuteronomij 28. עבדת את אלהי אחרים, Quia non seruauit lehoua Deum. Et statim, ויעבדת את אלהי אחרים, Et seruies hostibus tuis. Item Psalm. 96. השתחוה ליהוה, Adorate lehouam. Et prioris Regum i. וישתחוה למהלך, Et adora: Regem: nimirum, Nathan Propheta. Latine itidem, teste Augustino, c. 1. lib. 10. de Ciuitate Dei, agnoscente etiam Bellarmino, nullum est vocabulum, quod dicatur de solo cultu diuino. Nisi Theologi Adorationem ei referant eximiam: nam etiam Papistas propemodum pudet, dicere adorari sanctos, adorari imagines, Sed ea tamen nulla est propria vocabuli notio.

V. Græcis præcipua sunt honoris vocabula προσκυνησειν, λατρευσειν, δουλεύσειν. Quorum postremum promiscuum esse cultui diuino, cultuique humano, notius, quam vt argumentis indigeat. Certe exempla passim obuia. Ad Romanos 9. δουλεύειτε τῷ θεῷ ἢ τοῖς ἀνθρώποις, Maiores seruies minoribus. Ad Galatas 5. δουλεύετε ἀλλήλοις, Seruies alij alius, Prior. ad Timoth. 6. Qui fideles habent heros, ne despiciant, eo quod fratres sint ἀλλήλων, sed tanto magis seruient. Hæc de seruitute humana. Nunc de diuina Act. 20. δουλεύετε τῷ κυρίῳ, Seruies Domino, Ad Rom. 16. Qui sunt huiusmodi. Domino πιστοῖς Ἰησοῦ Χριστοῦ, & ἀδελφῶν. Non seruunt. Ad Ephes. 16. Cum beneuolentia δουλεύετε, seruientes Domino.

VI. At primum τὸ προσκυνησειν, vsurparunt itidem septuaginta promiscue: vt pote, qui sic expressum voluerunt Hebræorum illud השתחוה, de quo iam dictum: non de Deo tantum. Genes. 22. καὶ προσκύνησεν τῷ κυρίῳ, adorauit Dominum. Verum etiam de hominibus. Genes. 23. προσκύνησεν ἰσὴλ λαῶν γῆς, adoniam populum terra. Et 27. καὶ προσκύνησεν ἰσὴλ τῷ πατρὶ, Et adorauit israhel patrem suum. Sic aliis plurimis locis: ne frustra rei notæ immoremur. Verum tamen hic abusus fuit horum virorum, quos constat ex aliis plurimis locis, siue de industria, siue aliam ob causam non fuisse Græcitatibus castissimos obseruatores.

VII. Sed enim qui vere Græci fuerunt, hos nego vsus eo verbo: alia notione, quam religio: aut vnquam hominibus communicasse, nisi qui ipsi inuolarent in honores diuinos. Sic de Persarum regibus, habes testimonium Cleonis Siculi apud Curtium libr. 8. Persæ non pie solum, sed etiam prudenter Reges suos inter Deos colere: Nec vero in se eum morem Alexander ausus trāsferre, nisi se & Deum habere iuberet, eodem teste Curtio. Et vero apud Arrianum libro 4. habes verba Callisthenis hoc de honore disputantis aduersum Anaxarchum. Διακρίσει δὲ τῶν ἀνθρώπων ὅσα τε ἀνθρώπων τιμῆ, καὶ ὅσα θεῶν, ποιοῦσιν ἄλλοι καὶ ἄλλοι, καὶ τῶν ἀνθρώπων τῶν οὐρανῶν, καὶ ἀλλοῦ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν θεῶν. ὅτι θεοὶ οὐκ ἐπιτρέψονται, καὶ ἄνθρωποι οὐκ ἐπιτρέψονται, καὶ ἄνθρωποι οὐκ ἐπιτρέψονται, καὶ ἄνθρωποι οὐκ ἐπιτρέψονται. Distinctos esse apud homines honores humanos, diuinosque, tum aliis rebus, puta, templis, statuis, atrijs, quæ diis eximia sunt, quibus sacrificatur & lebatur: quin & hominibus diuisi, hominibus vero laudis: verumtamen haud ἴσῳ minimum adorandi morem: Homines siquidem osculo saluari: at numen sublime positum, vt nefas sit tangere, adoratione honorari.

VIII. Neque vero Christianorum alia mens. Et enim in Nouo Testamento nunquam τὸ προσκυνησειν inuenias vsurpatum, non de Deo: vnico excepto loco Mat. xij 18. vbi seruus dicitur προσκυνησάτω τῷ θεῷ ὡς ἀδελφῷ, adorasse Dominum: quamquam id ipsum parabolice. Sed Act. 10. Cornelius reprehenditur: Et Ioannes ipse, Apocalypsis 19. ob eum honorem delatum creaturis, Petro, & Angelo. Itaque, deinceps Christianis solenne, vt soli Deo τὸ προσκυνησειν assignarent. Epiphanius, hæresi 64. πᾶν τὸ προσκυνησειν, τὸ προσκυνησειν, τὸ προσκυνησειν, τὸ προσκυνησειν. Nec dubito hoc eodem vsu verbo Cyrillum, Theauri lib. 2. c. 1. cum dixit, Nemo autem ignorat, nulli proferri nomen, præterquam Dei adorationem à Scriptura contribui. Et quinti 1. Creatura nulli se patiatur à Scriptura adorari, nisi quæ se ipsam ignorat. Sed hanc constantiam infregit tandem idololatricam, in Sanctos, Sanctorum tum reliquias, tum imagines effusa.

IX. Τὸ λατρεύειν fuit etiam initio promiscuum: æque ac τὸ δουλεύειν. Nam & sunt significatio vicina. Glossarium. Λατρεύω, seruio. Phauorinus. Λατρεύω κυρίου τὸ δουλεύειν. Nec vero occurrit mihi hæc tenus locus vllus, quo vsurpatum sit alterutrum pro honore diuino apud Ethnicos. Septuaginta Interpretes, etiam aliquando τὸ λατρεύειν de humana seruitute vsurparunt, vt Deuter. 28. λατρεύετε ἑαυτοὺς ἰσχυροῦς, Illi seruies hostibus tuis: tamen vt plurimum transferunt ad cultum diuinum. In nouo certe Testamento nunquam aliter. Vnde factum, vt ne postea quidem inter Christianos. Vnde Augustino tandem ansa disparandi Latræiam à Dulia tanquam propriis vocibus: quod ante eum nemo obseruauit. Non improbando consilio: nisi quod duliam etiam Deo scimus attributam: quod tamen leuifuscum erat incommodum: & facile excusandum in vitro pio, & vtunque fatigante consulere humani ingenij imbecillitati, cui alioquin incommodæ sunt vocabulorum homonymiæ, sæpe etiam in rebus momenti haud leuiter periculosa. Sed hanc non improbam viri boni ἀκριβέως corruperunt scholæ sophistica, quæ seruatisonis, à sententia immane quantum recesserunt: quod nos suo loco imus demonstratum.

X. Apud Latinos, adorare, idem passum, quod τὸ προσκυνησειν. Cum enim nullus occurrat exoticus autor, qui vsurpatit pro honore non religioso: tamen Latinus interpres Veteris testamenti promiscuum fecit: Sed in Mat. xij 10. tamen reddit προσκυνησειν, orare. Ecclesiastici constanter deinceps Deo voluerunt eximium: donec discederet in superstitionem, quæ & res miscuit & confudit vocabula.

XI. Sed de vocabulis Theologi non libenter contendunt. Rem ergo videamus potius. Catholicorum hæc sententia est, cultum Dei à cultu hominum religione distinguunt essentialiter. Hoc est duplicem esse cultum: alium religiosum, alium ciuilem. Illum religionis, actum elicitem: hunc vero eiusdem actum imperatum, vt verbis vtar in schola tritis. Nam colere Deum est ipsa Religio: quomodo amare est ipse amor: Religio est colere Deum quomodo amor, est amare. At vero cultus ciuilis fuit à Regione id est, cultu Dei, quomodo in Samaritano vulnera lauare, & obligare, fluxit ab amore, Nimirum vt sit effectus Religionis, non autem ipsa Religio, quomodo effectus non est causa. Habent igitur pro certo Catholici, cultum Religiosum, solidum Deo concedendum: Ciuilem ad creaturas pertinere: cui rei significanda, non inuiri vtamur vocabulis λατρεία καὶ δουλεία: dum modo sciamus non esse ea nomina diuersorum graduum, quasi secundum plus & minus: sed diuersorum generum: vt omnino diuersi sit generis cultus religiosus, & cultus ciuilis & neque σιωπῶντες neque ἀλόγως ambo inter se comparari. Cum enim honor sit excellentiæ proportio natus, omnino eadem ratio erit cultus diuini ad cultum humanum, quæ Dei ad hominem. At hæc Dei ad hominem abusive ratio dicitur: cum nulla sit. Itaq; non potest cultus diuini ad humanum cultum vlla esse vel ἰσονομία vel ἀλογία. Denique antiqua, veraque sententia est Lactantij lib. 6. c. 10. Primum effectum iustitiæ est coniungi cum Deo: secundum cum homine. Sed illud primum Religio dicitur, hoc secundum misericordia vel humanitas nominatur. Optime: nec tantum vera est sententia, sed etiam apta vocabula: genus summum Iustitia, sub hoc duo

LIBER

Subalternata, Religio, & Humanitas, siue misericordia. Scilicet, vt neque religio sit misericordia, neque ipsa misericordia religio.

XII. Hic Papistæ miri sunt, vt semper. Franciscus Sales præfatione in Defensione Crucis, negat civilem cultum à Deo abiudicandum. Deo enim deberi omnem cultum, iure Creationis: sicut dictum Apocalypseos quarto. *Dignus es, Domine, qui accipias gloriam & honorem, & virtutem: quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuam sunt, & creati sunt.* Redditur (inquit) omnis honor Deo: quia creauit omnia: at creauit etiam ordinem politicum: Ergo honor politicus eidem debetur.

XIII. Atqui idem postea, docet impium esse si quis Deo deferat honorem subalternum, qui habet pro obiecto excellentiam subalternam. Quid ergo si sophistam agat quis, & dicat, omnem honorem deberi Deo: Ergo subalternum. Et quidem creasse Deum excellentiam subalternam? Quid agat Sales: aut quo pacto se suis rebus exfoluat? Aut si sperat sibi fore fragilia, quid est quod iis nos terreat? Enimvero nunquam dictum omnem honorem deberi Deo: Aut si dictum cuiquam: certe non dictum hoc sensu, vt quicumque honor cuiquæ creaturæ debetur, eo Deus ipse coli debeat. Nam quia honoris ciuilem, siue subalterni, varij gradus sunt, remissiores, intentionesque: sequetur Deum aut debere, aut certe posse magis & minus coli. Quod est absurdissimum: cum sit præceptum d' ferte, vt Deum amemus toto corde, tota mente, tota cogitatione. Matthæi 22. Admittamus tamen facile, quod postea idem Sales. Supremum honorem, id est, Religiosum, Deo deferendum: At subalternum, id est, ciuilem, ad Deum referendum: tanquæ ad originem. Sed hoc nihil ad nostram Controuersiam: quæ disputat de honore qui deferendus sit, non referendus. Itaque poterat hoc sophismate Sales abstinere.

XIV. Longe maius negotium instat: Nam Papistæ etiam cultum religiosum distinguunt in Latriam, & Duliam. Non inquam, distinguunt cultum generaliter: sed specialiter Cultum religiosum. Nam quantumuis protestentur se Deo relinquere cultum suum eximium: & Sanctis alium, longe alium deferre: tamen hos religiose colunt: id est, horum cultum religiosum faciunt, & contendunt esse religionis non tantum effectum, vt Catholici, sed etiam partem. Itaque cum delicatulus Cotonus in Epistola ad Chamierum, non valde contendit, vtum Duliam appellemus Religiosum cultum: tum Sales diserte debere pronunciat creaturis cultum alium quam ciuilem: & quidem ex professo disputans contra nostram distinctionem. Imo Maldonatus in Matthæi 5. *Impius & impius Lutheranus & Calvinistarum error est nullum nisi Deo religionis honorem tribuentium.* Tum autem non tantum Sannazarius Elegia ad Diuum Iacobum Picenum. *Pectoribus nostris nõ leue numen eris:* Et Hymno ad Diuum Nazarium. *Datur ecce amicum cernere numen.* Sed etiam Hieronymus Vida Episcopus Albanus, Hymno diuis celestibus: post inuocatam Virginem, & Angelos:

*Tum vos caduci corporis,
Ceu nos onusti pondere,
Quondam mares aut virgines,
Nunc dij beati cœlestes.*

In historiis Pauli Iouij memini legere,

Deos tutelares,

Serarius Iesuita.

Rinaldus antistes beatis additus agminibus Deorum.

Lipius in Virgine Aspricollis c. 30.

*Magni magna Dei parens,
De qua sacra profantur,
Hanc fore qua serpentis
Contereret caput improbi.
Fecisti ô Dea,*

Postremo,

Tunc tibi laudes, Dea, d'cet omnia sexus & aetas.

XV. Concordant & hæ phrasæ. Idem Vida in hymno magnæ Matris Virginis.

*Nos quoq; diuinos, Si cuiq; est copia, honores
Largimur: tibi centum aras, tibi maxima centrum
Thure calent delubra,*

Et Diui Laurentij.

Romana propago,

*Centum aras, centum magnis penetrata templis
Eriget, & tumulo diuinum imponet honorem.*

Et Diui Andrea.

*Ille Deum te post unum generatur, & omnem
In te spem locat.*

Diui Laurentij.

Spes suas in te locat aduocato.

Sannazarius ad Diuum Nazarium.

*Salue Io magni noua lux Olympi,
Cui per exteras operosa terras.
Templa tot surgunt, calidi, q; fumant*

Ignibus ara.

Satin diserte? Nam diuinos honores totidem syllabis audis. Et si non audires: tamen audis templa, aras audis, quæ diis eximia, paulo ante significabat Callisthenes apud Arianum. Denique spem locare: & quidem omnem spem locare apud Christianos, quid est?

XVI. Papistæ igitur non cultum in genere, sed specialiter cultum religiosum, distinguunt in Latriam, Duliam, Hyperdulam. Esse enim tot species cultus, quot excellentiæ. Esse autem tres huius Species. Primam diuinam, & infinitam. Secundam humanam, & naturalem, in humanis virtutibus, dignitatibus, gradibus. Terciam mediam inter diuinam & humanam videlicet, gratiam & gloriam Sanctorum. His constitutis, primæ excellentiæ tribuunt Latriam. Secundæ reuerentiam Ciuilem assignant. Tercie Duliam admetiuntur: sed hanc dupliciter. Nam vulgo Sanctorum, Dulie nomen generale permittunt. At carni Christi, per se consideratæ, quanquam in vnioune: item Virgini Mariæ, eximiam reseruant Hyperduliam: minorem quidè Latria, sed longe maiorem promiscua ille Dulia.

XVII. Sic fabricata tria nomina Latriæ, Dulie, Hyperdulie: quorū duo priora, vt mutata concedam ab Augustino: tertium tamen vnde est? Nun-

quam enim quicquam Veterum hyperduliam dixit, aut etiam somniauit. Imo Græcorum nullus vnquam. Sed Latinorum audacissimi Scholastici quibus solenne est cornicuculos consingere. qui, in quæ, si nihil inuenerint noui in religione, mortui essent: hi, in quæ, Latini Scholastici hoc vocabuli, imo hoc rei monstrū & posuerunt, & fouerunt. Quanquæ in Latria & Dulia longe discessu est ab Augustini mēte. A deo nõ imitatores sunt Papistæ, sed simia.

XVIII. Martinum tamen Peresum non nihil habuit male in Dulia, de Traditionibus, part. 3. c. de cultu Sanctorum. *Quamquam nescio an proprie dulia huiusmodi officium debuisset appellari: cum veneratio illa, qua communiter Sanctis debetur minime in signum seruitutis exhibetur: omnes enim serui Dei sumus, quanquam meritis & Sanctitate multum differant: id quod significabat Angelus ille, cui selo: nes Apostolus prostrabat dicens. Vide ne feceris: conuersus enim tuus ego sum, & fratrum tuorum. Addere poterat ex Ambrosio li. 3. de Spiritu Sancto c. 12. Qui seruit adorat.*

XIX. Nèdum tamen confectum negotium. Nã rursus honorem distribuunt in Absolutum, & Respectiuum. Illud, qui rei cuiquam tribuatur, qualis est, vt Deo, Latria, quia infinita, Angelis, Sanctis, Dulia, quia Sanctis, Mariæ hyperdulia, quia supra Sanctos. Hunc a, qui cuiquam rei tribuitur non propter eam, sed propter aliam. Vt, peccati, interula, zonæ Virginis, imaginibus, etiam tribui volunt cultum quendam, non quia peccati est, aut interula, aut zona, aut imago, sed quia peccati, interula, zona, imago Virginis, ita vt is cultus non terminetur in peccati, interula, zona, imagine, sed inde transeat ad ipsam vsque Virginem, propter quam illa coluntur.

XX. Hæc est in vniuersum Papistarum Sententia: quam his capitibus distinguo. Deus solus colendus latria absoluta. Creaturæ quædam adorandæ adoratione religiosa: id est, Dulia. Reliquiæ & Imagines creaturarum, possunt etiam adorari adoratione respectiua. Quorum capitum primum de Deo non est controuersum. Reliqua autem de Creaturis in disputationem veniunt. Itaque prima Quæstio nobis erit, vtum quibusdam creaturis comperere possit cultus religiosus, siue, vt Vasques loquitur, adoratio sacra. Et quia religiosi cultus pars præcipua, Inuocatio, secunda quæstio: Vtrum inuocacione religiosa in uocare liceat vllam creaturam. Tertia quæstio, erit de Reliquiis. Quarta de Imaginibus:

XXI. In prima quæstione disertus hic status: An vllæ creaturæ coli possint à Christianis cultu religioso. Papistæ asserunt. Et quidem non quasdam solum: sed omnes: sic enim definit, & disputat Vasques. nulla addita exceptione, nisi si forte periculum sit: Catholici negant. Disputarunt Papistæ quidem hi, quos viderim. Peresius consideratione 7. de Traditionibus. Rubenus de Idololatria lib. 2. ad cap. 14. ad 20. Slotanus Disput. aduersus hæreticos, artic. 27. Petrus Auratus Parad. 84. Eckius Enchiridij c. 15. Franciscus Polygranus in Assertionibus, capite de Communionem Sanctorum. Franciscus Sonnius in Demonstrationibus, Tractatu 2. de Præceptis. Franciscus Horantius Locorum Catholicorum lib. 3. c. 13. & seq. Costerus Enchiridij c. 14. Bellarminus de Sanctorum beatitudine, c. 13. & seq. Greg. de Valentia, libris de Idololatria. Alphonsus de Castro contra hæreses lib. 13. cap. de Sanctis: Ioannes Dauyus Perronus duorum tractatum. Vasques in 3. Thomæ disp. 97. & 110.

XXII. Catholici autem Chemnitius Examinis parte 3. Musculus in locis communibus, titulo de Cultu Angelorum. Rainoldus de Idololatria Riuetus summæ Controuers. tract. 1. q. 44. & 48.

C A P. II.

De locis Scriptura pro Sanctorum cultu.

I. Avdiamus arguentes Papistas: ac primo: de Scripturis. Aphonus de Castro contra hæreses lib. 13. Sanctos esse honorandos aperte docet Prophetæ regius dicens, Pl. 138. *Mibi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus.* Amicos Dei vocat Apostolos, & reliquos Sanctos, qui Deum sincero quodam amore diligunt. Nam implemet Christus promissis illis vt post hanc transactam vitam in suam reciperet amicitiam, dicens. *Iam non dicam vos seruos, sed amicos.* Qui ergo à David honorati esse perhibentur, non est dignum vt à nobis sine vlllo honore relinquatur. Locus est ex Psal. 139. quo vtitur etiam Eckius in Enchiridio, & alij.

II. Dicam primo de ipso loco: deinde de argumento. Locus ita habet Hebraice. *לֹא יִקְרָאוּ אֲנִי אֱלֹהִים*. Vulgata editio Latina, sic reddidit, quomodo citatur ab aduersariis. *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus.* Et tamen, nihil est in iis verbis, quo significari possit *nimium*. Nec illud *honorificati sunt*, proprie dictum, sed longissime petium. Debit dici, *Mihi autem quæ pretiosi sunt?* Sed *רַעֲיוֹתַי* certū quidem est alias amicos & familiares esse, quo sensu redditum & à paraphraste Chaldaeo, à Græca, Latinaque editione. Sed obseruatur etiam significari eodem vocabulo, *cogitationes*. Itaque ab Abben Ezra, & Kimchi exponitur *מחשבות*. Quomodo in eiusdem Psalmi initio *בְּנַתְהוּרַי*: non tantum Kimchi *מחשבות* sed etiam Græca editio, *ὁ σὺν ἡμῶν ἄλογος μὲν*. Et Latina. *In intellectu cogitationes meas.*

III. Cum igitur *πλοσυγο* sit vocabulum: tum certe ex circumstantiis diiudicandum, vtra notio huic loco commodior. At quæ amicos vertit quid habet commodi? Nulla cum præcedentibus coherens: in quibus laudatur Deus ab infinita prouidentia quæ elucet in eo maxime, quod nihil sit tã absconditum, quod ille non perfecte scire rimetur. Hinc quantus saltus est statim ad Sanctos? In sequentibus autem quid coheret? *Nimium confortatus est principatus eorum*: absurde: Nam quis potest mihi *יִשְׁמַח* vilo loco legere pro *principatus*? quanquam pro *principibus* non eo inficias. Sed pro *summa* læpissime: itaque multo rectius. *Quam multiplicata sunt summa eorum*: id est, quantus est earum cogitationum numerus? vnde statim: *Diminuerabo eos: & super aenam multiplicabuntur*: hoc est, si coner earum numerum inire, tam possim, quam ipse arena maris. At id de amicis Dei, quis dicit? Itaque nõ illi tantum Hebræi quos nominavi: sed etiam Christiani, Pagninus, Vatablus, Arias, *cogitationes* maluerunt.

IV. Argumentum autem quam dissolutum est? Nam primo, qui sunt illi amici? Nam nostra controuersia non est de quibuslibet amicis Dei. Sed de iis duntaxat, qui sunt in altera vita. Nam eos qui in ista nondum vidimus

I. Primo igitur Augustinus, itidem ut reliqui, docet solum Deum colendum & adorandum. De Quantitate animæ c. 34. Diuine ac singulariter in Ecclesia Catholica traditur, nullam creaturam colendam esse animis: sed ipsum tantummodo rerum quæ sunt omnium creatorem, ex quo omnia, per quæ omnia, in quo omnia. Contra Faustum libro 20. c. 5. Cum quibus, id est, Ethnicis colentibus quæ in cælo sunt, quando agimus, ut ea non colant, non eis dicimus quod nulla sint: sed quod colenda non sint: eisque colendum horum omnium conditorem, Deum inuisibilem, suademus, cuius solius participatione beatus homo fieri potest, quod omnes velle nemo ambigit. Sed quia nonnulli eorum inuisibilem, & incorpoream creaturam colunt, quod est anima mensuræ humana: tamen quia nec eorum modi creatura participatione fit homo beatus: ille non solum inuisibilis, verum etiam incommutabilis Deus verus colendus est, quo solo fruens, beatus sit cultor eius: & quo solo non fruens, omnis mens misera est, qualibet re alia perfruatur. Epistola 44. Ad summam tamen ne te hoc lateat, & in sacrilegia conuicia imprudentem trahat, scias à Christianis Catholicis, nullum coli mortuorum nihil denique ut numen adorari, quod sit factum & conditum à Deo: sed unum ipsum Deum, qui fecit & condidit omnia.

III. Secundo. distinctius Religionem neque cuiquam deferendam præter Deum. De Vera Religione, c. 55. Non sit nobis religio cultus hominum mortuorum: quia si pie vixerint, non sic habentur ut tales quarant honores, sed illum à nobis coli volunt quo illuminantelantur meriti sui nos esse consortes. Honorandi ergo sunt propter imitationem, non adorandi propter religionem. Si autem male vixerint, ubicunque sint, non sunt colendi. Et nonnullis interpositis, Non sit nobis religio, vel ipsa perfecta, & sapiens anima rationalis, siue in ministerio, vniuersitatis, siue in ministerio partium stabilita, siue qua in summis hominibus expectant commutationem reformationemque portionis suæ.

IV. Et ne nesciuit tamen homonymiam. De Ciuitate Dei libro 10. c. 1. Si tantummodo cultus ipse dicatur, non soli Deo deberi videtur. Dicimus enim etiam colere homines, quos honorifica vel recordatione vel presentia frequentamus. At per hoc cultum quidem non debentur nisi Deo, propria quadam notione verbi huius verissimum est. Sed quia & aliarum rerum dicitur cultus, ideo Latine uno verbo significari cultus Deo debitus non potest. Nam & ipsa religio, quamuis distinctius, non quemlibet, sed Dei cultum significare videtur, unde isto nomine interpretati sunt nostri eam, qua Græce θρησκεία dicitur, tamen quia Latina loquendi consuetudine, non solum imperitorum, verum etiam doctissimorum, & cognationibus humanis atque affinitatibus, & quibusdam necessitudinibus dicitur exhibenda religio, non eo vocabulo vitatur ambiguum, cum de cultu Deitatis vertitur questio, ut fidenter dicere valeamus, religionem non esse nisi Dei cultum: quoniam videtur hoc verbum à significanda obseruantia propinquitatis humana insolenter auferri. Quinquam idem alias confidentius. In octoginta tribus questionibus, quæst. 31. Religio est, quæ superioris cuiusdam natura quam diuinam vocant, curam ceremoniamque, afferit.

V. Efficit huius homonymiæ cauendæ prudens cura, ut Augustinus vsus sit libenter δουλας, & λατρείας distinctione. Quod pluribus locis significauit: ex quorum comparatione, necesse est nos tanti viri mentem venari. De Ciuitate Dei libro 10, cap. 1. postquam dixisse se libro octauo tractasse hanc questionem: vtrum ad beatam vitam, Vni Deo vero, qui est Deorum effector, an plurimis diis religio sacrisque seruiendo peruenire possimus: dixisset item Philosophorum quosdam multos Deos ita colendos putasse, vt demonibus diuinos honores sacrorum, & sacrificiorum deferendos esse censerent. Nunc, inquit, videndum est, ac differendum est, quantum Deus donat, immortales beati in cælestibus sedibus, dominationibus, principatibus, potestatibus, constituti, quos isti deos, & ex quibus quosdam vel bonos demones, vel nobiscum Angelos nominant, quomodo credendi sint velle à nobis religionem, pietatemque seruari: hoc est, ut apertius dicam, vtrum etiam sibi, an tantum Deo suo, qui etiam noster est, placeat eis, ut sacra faciamus, & sacrificemus: vel aliqua nostra, seu nos ipsos religionis tribus conieceremus. Hic est enim diuinitati, vel si expressius dicendum est Deitati debitus cultus: propter quem uno verbo significandum, quoniam satis idoneum non occurrit Latino Græco, ubi necesse est insinuo quid velim dicere. Latrām, quippe nostri ubicunque Sanctorum Scripturarum positum est, interpretati sunt seruitutem. Sed ea seruitus, qua deditur hominibus, secundum quam præcepit Apostolus, seruos dominus suis iudicatos esse debere, alio nomine Græcè nuncupari solet. Latrā vero secundum consuetudinem, qua loquuti sunt, qui nobis diuina eloquia considerunt, aut semper, aut tam frequenter ut pene semper, ea dicitur seruitus, qua pertinet ad colendum Deum. Eodem opere, l. br. s. cap. 15. Pietas non exhibet seruitutem religionis, quam Latrām Græci vocant, nisi vni vero Deo. Libro 7. cap. 32. Omnis non solum prophetia, qua in verbis sunt: nec tantum præcepta vita, qua mores pietatemque conformant, atque illis literis continentur, verum etiam sacra sacerdotia, tabernaculum, siue templum, altaria, sacrificia, ceremonia: dies festi & quicquid aliud ad eam seruitutem pertinet, qua Deo debetur, & Græcè proprie Latrā dicitur, ea significata, & pronuntiat a sunt. Libro 10. capite 4. Hinc nos seruitutem; qua Latrā Græcè dicitur, siue in quibusque sacramentis, siue in nobis ipsis debemus. Huius enim templum simul omnes, & singula templa sumus: quia & omnium concordiam, & singulos inhabitare dignatur: non in omnibus quam singulis maior: quoniam nec mole distenditur, nec partitione minuitur. Cum ad illum sursum est, eius est altare cor nostrum, eius unigenito eum sacerdote placamus: ei cruentas victimas cadimus, quando vsque ad sanguinem pro eius veritate certamus, ei suauissimum adolemus incensum, cum eius in conspectu, pio sanctoque amore flagramus, ei dona eius in nobis, nosque ipsos vouemus, & reddimus, ei beneficiorum eius solemnitatibus, festis, & diebus statuti dicamus sacramusque memoriam, ne volumine temporum ingrata subrepat obliuio: ei sacrificamus hostiam humilitatis & laudis in ara cordis igne seruida charitatis.

VI. De Trinitate lib. 1. cap. 6. Maxime vero illo loco satis claret, quod Spiritus Sanctus non sit creatura: ubi iubemur non seruire creatura, sed creatori. Non eo modo quo iubemur per charitatem seruire inuicem, quod est Græcè δουλας: sed eo modo, quo tantum Deo seruitur, quod est Græcè λατρεία. Et paulo post, Porro si tali seruitute, creatura seruire prohibemur, quandoquidem dicitur: est: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias: unde & Apostolus detestatur eos, qui coluerunt & seruiuerunt creatura potius, quam creatori, non est utique creatura Spiritus Sanctus, cui ab omnibus Sanctis talis

seruitus exhibetur. Epistola quadragesima nona, questione tertia. Creatori vni debetur seruitus religionis, illa qua vno nomine Latrā Græcè appellatur. Epistola sexagesima sexta, Et precipimus & rogamus, ut eos quod didicisti, docere non differas: unum scilicet Deum esse solum, cui seruitus illa debetur, qua Latrā Græco vocabulo nuncupatur. Et paucis interpositis, Quem Deum, nisi Spiritum Sanctum, cuius corpora nostra dixerat esse templum? Debetur ergo Latrā Spiritu Sancto. Nam si templum ei facere, sicut Salomon fecit de lignis, & lapidibus iuberemur, vtiq; faciendo templum, Latrām exhibere conuinceremur: quanto magis Latrām debemus, cui non templum facimus, sed sumus? Contra Faustum lib. 20. cap. 2. Populus Christianus, memoris martyrum religiosa solemnitate concelebrat, & ad excitandam imitationem, & ut meritis eorum confocietur, atque orationibus adiuuetur: ita tamen ut nulli martyrum, sed ipsi Deo martyrum, quamuis in memoria (memoria potius) constitutamur altaria. Et post. Colimus ergo martyres, eo cultu dilectionis & societatis, quo & in hac vita coluntur sancti homines Dei, quorum cor ad talem pro Evangelica veritate passionem paratum esse sentimus. Sed illos tanto deuotius, quanto securius post incerta omnia superata: quanto etiam fidentiore laude predicamus, iam in vita felice victores, quam in ista adhuc vsque pugnantibus. At illo cultu, qua Græcè Latrā dicitur, Latine vno verbo dici non potest, quum sit quadam proprie diuinitati debita seruitus, nec colimus, nec colendum docemus, nisi unum Deum.

VII. Hactenus ex Augustino satis multa: vt si non possit ex singulis, saltem ex omnibus indubitata eius mentem vestigemus. Itaque huiusmodi hæc notanda. Primo verborum λατρεία & δουλας eam distinctionem non esse ex vfu Scripturæ. Nimirum, quia neque in Nouo Testamento vsquam λατρείαν legas, nisi pro cultu diuino: neque in Veteris Testamenti interpretibus Græcis, nisi semel. Nam alioquin ea non est verborum propria vulgarique notio. Imo Glossarium λατρεία, Seruio Etymologus, λατρεία ὁ ἐπὶ τοῦ δουλας, λατρεία, ἐν τῇ λατρεία. τὰ τοῦ λατρείας, ὁ σημαίνει ἐπιμαρτυρία δουλας. Phaurinus, λατρεία ἐν τῇ δουλας. Λατρεία ὁ μὲν δουλας. Λατρεία ὁ μὲν δουλας. Et hæc probantur multis autorum classicorum locis. Sophoclis Trachyniis. Τοιοῦτ' αἶψ' εἰς δόμοις πικρὰ δὲ μανίας τὸν ἀνδρ' ἐπιμαρτυρία δουλας τῆ. Æschylus Prometheo, κρείσσον γὰρ οἶμαι τῆδε λατρείας πύργου. Theodectus apud Aristotelem politicōn l. c. 6. ἦσαν δ' ἐπ' ἀμφοῖν κατὰ τοῦ μὲν δουλας τὸν ἀνθρώπου πᾶσι ἀξιοῦσιν λατρεῖν, Euripides Helena, ἐγὼ μὲν εἶμι καὶ πῶς ἔμελλε λατρεῖν ἐν τοῖσι θεοῖσι καὶ ἀνθρώποισι.

VIII. Quin & inter Theologos Chrylostomus Homilia 2. in Epistola ad Romanos, τὸ λατρεῖν, καὶ τὸ διακονεῖν: vtrumque, inquam, viupat non pro ipso cultu diuino: sed pro vocatione in qua Deus singulorum opera varie vitur: hoc est, vt scholarum idiomate vtar, non pro actibus elicitis, sed pro imperatis, πολλοὶ τῆς διακονίας εἰσὶ τοῦ ποι, καὶ διὰ φοροὶ καὶ τῆς λατρείας ἡ ἀσώπυτος, Multi sunt varique modi ministeria: itidemq; Latrā. Et illustrat comparatione regum, quibus ministrant duces exercituum, politici magistratus: Quæstiones, ἅτις καὶ ἐπὶ τῶν πνευματικῶν, ὁ μὲν λατρεία τῶ Θεοῦ, καὶ δουλας ἐν τῇ πιστεύσει, καὶ τὸ βίον αὐτῶν καλῶς οἰκονομεῖν. ὁ δὲ ἐν τῇ εὐσεβείᾳ ἀναδέχεται. ὁ δὲ ἐν τῇ πνευματικῇ δουλας καὶ δουλας, Similiter in spiritualibus. Alius Latrām & duliam exhibet Deo, credendo, suamque vitam recte componendo: alius suscipiendo hospitium curam: alius suscipiendo primatū in eos à quibus rogatur, καὶ ἡμεῖς καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων αὐτῶν, οἱ κατὰ τὴν εὐσεβείαν καὶ τὴν κατὰ τὴν εὐσεβείαν, ἰδὲ καὶ τὸ Θεοῦ ἀγαθὸν καὶ τὸν λόγον διδασκαλία. καὶ ὁ Παῦλος ἡμεῖς ἐν τῇ δουλας καὶ δουλας καὶ δουλας καὶ δουλας καὶ δουλας, Vt ipsorum Apostolorum tempore Stephanus Deo seruebat viduis præfectus: alius in docendo verbum Dei: in his Paulus erat Latrām impendens in Evangelio prædicando: ea que erat eius vicia ratio.

IX. Quam igitur nullum sit proprium his vocabulis momentum, res ipsa potius intuentia, ac videndum, quam constituat differentiam λατρείας & δουλας Augustinus, primus huius subtilis grammaticationis obseruator. Primo igitur meminemus ab ipso Augustino Latrām dici seruitutem: quæ propria est, τῆς δουλας significatio. Nam & λατρεία sic reddi docuit ab iis qui interpretati sunt Scripturas: & dici eam seruitutem, quæ pertinet ad colendum Deum. Secundo, cum id habeat λατρεία commune cum δουλας, vt sit seruitus: tum vero illa distinguitur ab ista, religione. Diserte. Nam & questionem esse cum Gentibus vtrum pluribus diis sit religio sacrisque seruiendum: & thesin, quomodo boni Angeli velint à nobis religionem pietatemque seruari. Deniq; seruitutem religionis vno nomine Latrām appellari. Terno ritus etiam Latræ describi, primo sacra, secundo sacrificia: tertio oblationes, tum nostri, tum rerum nostrarum ritibus religiosis: deinde templa, aras, festa, dies statutos, solemnitates.

X. At vero duliam describit primo eam seruitutem, secundum quam præcipit Apostolus seruos suis dominis subditos esse debere. Secundo, eum cultum dilectionis & societatis, quo & in hac vita colantur sancti homines, quanquam alioquin securiorem & intentiorem.

XI. Hæc Papistas nunquam confiderasse, iam cuius, puto, manifestum. Quomodo enim seruitutem, siue cultum religionis distinxissent in Latrām, & duliam? Non enim ita Augustinus. Sed seruitutem in seruitutem religionis, id est, Latrām; & seruitutem charitatis, societatisq; id est, duliam. Deinde, si dulia esset pars religionis, non oportuerat tam seruire pronuntiare, & seruitutem religionis soli Deo deberi, & non debere esse nobis religioni cultum mortuorum.

XII. Ad hæc Papistæ Latrām, duliam, & cultū ciuilem, distinguunt tanquam tres species diuersas. At Augustinus longe aliter, duas tantum. Nam duliam, id est, cultū defunctorum eundem facit cum cultu Sanctorū viuentium, Colimus martyres, inquit, eo cultu dilectionis & societatis, quo & in hac vita coluntur sancti homines. Dei. At iidem numero esse non possunt: iidem ergo specie, & separandi tantū gradu: quomodo cum honore Regē, & honore Regis Legatum: est quidem honor, & honor: sed tantum gradu. at non honor & honor specie: quia eadem est vtriq; honoris & natura & definitio. Itaq; differunt secundum magis & minus: vt reuera honor est Regis maior, quam Legati. Et ita Augustinus, securiorem & deuotiorem dixit cultū mortuorum: nimirum, quia etiam viuentium cultum & securum, & deuotum agnoscit: sed minus, quam mortuorum. At vero si viuorum cultus esset duntaxat ciuilis: & cultus mortuorum, religiosus, non tantum graduum esset differentia, sed speciei: vt reuera Papistæ agnoscunt.

XIII. Quid? quod idem cultus dicitur charitatis & societatis? Idem, inquam,

inquam, cultus charitatis & societatis? Hoc vero significat sic à Christianis viuis coli Christianos mortuos, vt socios: & quidem sic socios, vt quum erant in viuis: itaque cultum esse charitatis eiusdem qua inter se Christiani deuinciuntur, vt sunt eiusdem corporis membra. At cultum illum societatis & charitatis, quo viui viuos colunt, quis vnquam audiuit religiosum appellari? Oporter igitur, cultum illum, quo colendi sunt defuncti, non esse cultum religiosum, quod est contra Papistas vel non esse eundem cum cultu, qui exhibetur viuis; quod est contra Augustinum, cuius tamen autoritate sese munitos iactant. Et quia non tantum mortuis delatum cultum; dixit esse cultum charitatis, sed etiam, cap. 6. libr. 1. de Trinitate. ad id quod eum modum, quo per charitatem iubeatur seruire inuicem, & cum modum, quo tantum Deo seruitur, eadem ratione, qua opponit latiam dulia: Ergo dulia cum Augustino definire oportet eum cultum, quo iubemur per charitatem seruire inuicem, siue cultum charitatis. Et quia non tantum mortui Sancti, sed etiam Angeli colendi sunt dulia, non autem latia: Ergo, non tantum cultus martyrum: sed etiam cultus Angelorum, erit cultus charitatis: ac proinde etiam societatis: ideoque idem cum eo, quod colimus inuicem viui viuos: ac proinde non religiosus.

XIV. Sed de ritibus illustris est Augustini sententia. Et longe dissidens à Papistarum commentis. Hos ritus enumerat. primum in genere sacra: deinde distincte, sacrificia, altaria, templa, dies festos: & vno verbo, cum nos nostraque religio ritibus consecramus. Et hæc omnia ad latiam pertinere & dilerte docet, & sæpius repetit. At Papista vnicum sacrificium latia faciunt eximium; sic Coronus epistolis ad Chamierum: & quauquam Bellarminus mollis, non omnes simpliciter: sed omnes fere actus exteriores communes esse omni adorationi; tamen idem solum sacrificium excipit. Et cap. 4. vidimus templa, delubra, aras, altaria erigi sanctis: festa autem, quis nescit eisdem consecrari? At Augustinus contra, constans est, ea ad latiam pertinere. Et ex templis dilerte colligit Spiritus Sancti Deitatem. Et con-

tra Maximinum libr. 3. cap. 3. Templum non est factum ab hominibus, nisi a uero Deo, sicut Salomon fecit: aut eis qui pro diis habentur, sicut Gentis qua ignorant Deum. Et contra Sermonem Arianorum, cap. 29. Si aliquibus terra molibus Spiritui Sancto templum fabricaremus, quis dubitaret eis nos latia, id est, ista, de qua nunc loquor, seruitute seruire? Itaque de Ciuitate Dei lib. 8. cap. 27. Nec nos eisdem martyribus, templa, Sacerdotia, sacra, & sacrificia constituimus: quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus.

XV. Nunc perspicua est mens Augustini: Nisi forte illud obiciant. Et obiciunt sane, Populus Christianus memorias martyrum religiosa solemnitate concelebrat. Sed nihil facilius. Memorias enim appellat locos a dedicatos in sepulcris martyrum: ad quos plebs Christiana conueniebat, religionis causa: hoc est, vt inibi suæ religionis exercitia celebraret: sic vt religio, non ad ipsos pertineret martyres: sed tantum ad Deum. Fiebant tamen hoc religioso conuentu, celebres eiusmodi memoriaz. Quomodo contra Faustum libr. 2. o. cap. 21, negat Christianos sacrificare martyribus: sed concedit sapissime sacrificare in memoriis martyrum. Quomodo item Nyssenus oratione de S. Theodoro Martyre, Nos quidem, o beate, benignitate Creatoris anniuersariam circuli vicissitudinem assequuti; coegimus tibi publicum conuentum, sacrum, inquam, martyribus addictum, & communem Dominum adorantes, & tuorum certaminum victoria commemorationem peragentes. Vbi nota, diligenter duo distingui, adorationem, & victoria commemorationem: hanc martyri tribui, illam Deo. Et in conuentu publico illo addicto martyri; Deum adorari, non martyrem. Hoc erat, hoc scilicet, illud erat quod Augustinus dicebat, memorias martyrum religiosa solemnitate celebrari: nimirum, quia in ea solemnitate Deus solemniter adorabatur, quæ est religio: Quomodo si dicam, apud Papistas festa Sanctorum nundinis & mercatu celebrari: quod verissimum: non tamen puto, concili nundinas & mercatum ad Sanctos ab eis referri.

FINIS LIBRI DECIMINONI.

LIBER VIGESIMVS, De CVLTV CREATVRARVM.

Caput Primum.

STATVS CONTROVERSIE DE INVOCAZIONE SANCTORUM.

V. RESPONDENDO Bellarminum ipsum calumniari: Verba hæc sunt Caluini, Postquam captum fuerat in Sanctorum intercessionem respicere, sensim sua cuique procuratio est attributa, vt pro negotij diuersitate nunc hic, nunc ille aduocaretur intercessor: tum singuli peculiare sibi diuos adseruerunt, in quorum, non secus at qui tutelarium deorum, fidem se contulerunt. Neque modo (quod olim Israeli exprobrabat Propheta) secundum urbium numerum dii sunt erecti, sed secundum capitum multitudinem. Hæc Calvinus. Hic autem, vbi illud est Bellarmini, inuocari plane tanquam deos: sed tanquam intercessores. Quia tamen nomine tenus modesti, reapse Christianæ moderationis limites longe præteruolant; hanc eorum superstitionem comparat Ethnicorum superstitioni: & apud Papistas obseruat esse Sanctos, pro diis tutelariis apud Ethnicos. Nam certe & libro præcedenti obseruauit me legere in Louio hanc ipsam tutelarium deorum nuncupationem Sanctis tributam. Turfellinum, cap. 14. lib. 1. dicentes, ipsam Dei parentem enixius orant, vt se in suam sedem tutelamque reciperet. Nemoque ignorat à Papistarum vulgo Sanctos dici Patronos. Sic Eligius fabrorum ferrariorum patronus: Blasius carminatorum; Antonius porcorum; Blandina apud Vienneses lanificij: Lucia sartorum, Crispinus sutorum, Aurigaram tres reges, Iosephus fabrorum lignariorum, Lucas pictorum, Georgius militum, Nicolaus nauigantium. Quid de urbibus dicam? Imo quid de singulis urbium paroccijs? Hoc Calvinus reprehendit, & merito reprehendit: merito, inquam, in Papistis.

VI. Secundo Bellarminus queritur Caluinum dicere à Papistis rogari Virginem, vt Filium jubeat facere quod petunt. Hic ille primo, Quis nostrum hoc dicit? Cur non probat vilo exemplo? Et Hayus Disputationum libro 2. cap. 6. Inpudentissime hoc nobis imponis. Nullus enim nostrum est, qui hoc carmen vnquam cecinit. Secundo, Præterea si Iosue 10. dicitur, Obediente Deo voci hominis, &c.

VII. At ego testor habere Missale ad vsum Ecclesie Tullensis: in quo sunt hi versus;

O Felix puerpera, Nostra pians scelera, Iure matris impera, Redemptori.

In prosa cuius initium, Maria præconio: in officio de beata Maria. Sed quid opus testibus? Si eam precandi formam probant; cur dissimulant? Imo cur queruntur sibi obijci? Si improbant, cur non aperte? Et vide mihi Papistarum ingenium: Bellarminus semihulcis labris, nescio quid susurrat, vt ostendat non impie rogari Mariam, vt natum jubeat. Noluit profus vnquam deseri; tam piæ zeli Papistici documentum: & tamen apologiam perficere erubuit. Sic fugit ad falices: & se cupit ante videri. Satin Theologicè?

II. Inuocandos ergo Sanctos, Papistarum sententia est. Bellarmini diferta verba, Sancti, siue Angeli, siue homines, pie, atque utiliter à viventibus inuocantur. Colonienfem tamen Enchiridion, explanans primum Decalogi mandatum, distinctione vitur. Verbum inuocare, inquit, si proprie & secundum magis communem Scripturæ intellectum; accipias, pro eo quod est, aliquem, tanquam suæ salutis primum ac solum autorem appellare, & pro ope aut auxilio sua virtute impartiendo interpellare, constat Sanctos inuocandos non esse, ne quod solius Dei est, Sanctis tribuamus. Verum, si late, & propemodum improprie accipias, pro eo, quod est, simpliciter interpellare, seu ministerium alicuius aut officium expetere, certe hac ratione non videmus; cur quispiam impium esse putet, inuocare Sanctos.

III. At Catholici negant Angelos, Sanctosque inuocandos: Esse enim inuocationem vel religiosam, vel ciuilem. Religiosam deferri vili creaturæ: blasphemum esse, & idololatricum. Ciuilem autem Angelis ac Sanctis tribui ineptum, & stolidum, quandoquidem nobiscum Angelis, Sanctiue defuncti nullum habeant ciuile commercium, quod omnino requiritur in inuocatione: cuius alia ratio est, quam honoris, qui deferri potest ciuilitate, etiam iis hominibus, quibuscum nihil intercedit communicationis; sed inuocatio longe se habet aliter. Itaque Papistas dicimus vel stolidos; si ciuilitate inuocent, vel idololatrias, si religiose. Quanquam verum sint, facile est discernere: quandoquidem hanc illi habent iure religionis partem non potestam: ideoque non Nouatores tantum, sed & hæreticos indigetant, qui suam audent hanc sententiam non probare.

IV. Et conqueritur tamen sibi injuriam fieri Bellarminus triplicem. Primo, quod eos dicit Caluinus inuocare Sanctos plane vt Deos, Institutionis libr. 3. capite 20. §. 22. Calumniam esse probat, ex Litanis, in quibus oratur, S. Paule ora pro nobis. Quum nemo tamen audeat dicere, Sanctus Deus era pro nobis.